

דף שבועי

בס"ד

פרשת מקץ, תשפ"א, מספר 1398

חוכמת שלמה וחוכמת יוסף

גדי איידלהייט

לשים לב, שההפטרה מתחילה רק לאחר חלומו של שלמה, בלי לתאר אותו כלל, ולכן ההקשר שטחי בלבד, שכן לא תמיד שומע ההפטרה יזכור מה היה חלום שלמה. לפיכך נביא כאן סיכום קצר של הדברים.

בחלום נגלה ה' לשלמה ואפשר לו לבקש משאלה אחת, תוך שהוא מציע לו אפשרויות מגוונות, כמו עושר, בריאות או ניצחון במלחמות, משל היה החלום שעשועון פרסים מודרני. שלמה ביקש (שם, ט): "וְנָתַתְּ לְעַבְדְּךָ לֵב שֹׁמֵעַ לְשֹׁפֵט אֶת עַמְּךָ לְהִבִּין בֵּין טוֹב לְרָע כִּי מִי יוּכַל לְשֹׁפֵט אֶת עַמְּךָ הַכֹּבֵד הַזֶּה".¹ ה' היה 'מרוצה' מאוד מהבקשה, שכן היא לא כללה דברים חומריים אישיים, האמורים לעזור רק לשלמה, אלא יכולת שתעזור לעם כולו. לפיכך העניק לו ה' גם את אלו וגם את אלו, ואכן בהפטרה מופיע מקרה מבחן מעניין ליכולת השיפוט של שלמה.

אָז תְּבֹאנָה שְׁתֵּים נָשִׁים זֹנוֹת אֶל הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמִדְנָה לְפָנָיו (ג:טז).

המלך נמצא באמצע משתה, ולתוך הארמון באות שתי נשים מהמעמד הנמוך ביותר בחברה. זוהי גדולתם של מלכי ישראל, שדלתם הייתה פתוחה לכול, והם התפנו לשפוט גם את פשוטי העם.

וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאֶחָת בִּי אֲדֹנָי אֲנִי וְהָאִשָּׁה הַזֹּאת יֹשֶׁבֶת בְּבֵית אֶחָד וְאֵלֶּךְ עִמָּה בְּבֵית. וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְלִדְתִּי וַתֵּלֶד גַּם הָאִשָּׁה הַזֹּאת וְאֲנַחְנוּ יָחַדוּ אֵין זָר אֶתְנוּ בְּבֵית זֹלָתִי שְׁתֵּים אֲנַחְנוּ בְּבֵית. וַיָּמָת בֵּן הָאִשָּׁה הַזֹּאת לִילָה אֲשֶׁר שָׁכַבָה עָלָיו. וַתִּקֶּם בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה

1 אפשר לראות בבקשת שלמה מעין תלונה על העם, ותלונות מסוג זה נשמעו גם אצל משה רבנו. ועוד, בפרשת "יתר" מתואר שבני ישראל באו אל משה: "וַיְהִי מִמִּחְרָת וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לְשֹׁפֵט אֶת הָעָם וַיַּעֲמֵד הָעָם עַל מֹשֶׁה מִן הַבֹּקֶר עַד הָעֶרֶב" (שמ' יח:ג). גם על דוד המלך מסופר ששפט את העם (ראו את סיפור יואב והאישה החכמה מתקוע, שמ"ב, י"ד). מכאן, שזמן רב הוקדש לעניינים אלו, ושלמה ידע שהצלחת מלכותו תלויה במידה רבה ביכולתו לשפוט (גם במכות להנהיג) את העם, יותר מאשר בצבירת עושר פרטי.

השנה יש לנו הזדמנות נדירה לכתוב על ההפטרה המקורית של פרשת "מקץ", שכן כמעט תמיד 'שבת מקץ' חלה בחנוכה, ורק כאשר ראש השנה בשבת, וגם השנה היא שנה חסרה, תחול 'שבת מקץ' יום לאחר סיום חג החנוכה.

בדיון בהפטרות יש להתייחס לשני היבטים, בנוסף לפירוש ההפטרה גרידא. הראשון הוא, שההפטרה הנקראת מתוך החומש מנותקת מהקשרה בנביא, וכך רוב הקוראים אינם יודעים מה בדיוק מופיע לפני ולאחריה. ההיבט השני הוא, שעלינו לחפש את הזיקה בין הפרשה להפטרה, ולהבין את הקשר שבין השתיים. במחקרי על ההפטרות מצאתי, כי כמעט תמיד יש קשר פשוט ביניהן, שהוא לרוב מילה או ביטוי. אולם לרוב אפשר למצוא גם קשרים עמוקים בהרבה; כאלו הבאים לחזק מסרים חשובים מהפרשה.

בהפטרה של פרשתנו ניתן להדגים את שני ההיבטים, וזו עוד סיבה לעסוק בה. ההפטרה לקוחה מספר מלכים א, ג:טו עד ד:א, והיא מוכרת כ'משפט שלמה'.

שלמה המלך היה מלך צעיר כשהתמנה לאחר עשרות שנות שלטון סוער של דוד אביו. גם מינוי המלך היורש לא עבר בקלות, כפי שניתן לראות בתיאור שבשני הפרקים הראשונים של ספר מלכים, והשלטון החדש עדיין לא התבסס דיו. ההפטרה שלנו מציגה את מבחנו הפומבי הראשון של שלמה, אך מתחילה מעט קודם לכן:

וַיִּקַּץ שְׁלֹמֹה וְהָיָה חֵלוֹם וַיָּבֹא יְרוּשָׁלַם וַיַּעֲמֵד לְפָנָי אֲרוֹן בְּרִית ה' וַיַּעַל עֲלוֹת וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה וַיַּעַשׂ מִשְׁתָּה לְכָל עַבְדָּיו (מל"א ג:טו).

לכאורה הקשר לפרשה ברור. גם בפרשתנו המלך חולם חלומות, והמילה הראשונה בהפטרה לא רק מופיעה בפרשה, אלא אף דומה לה בצליל. אולם יש

* גדי איידלהייט הוא איש מחשבים בשירות הציבורי.
** מאמר זה הוא פרק מתוך הספר: **הפטרה לעניין – מסע בעקבות הנביאים**, שיצא לאחרונה מאת המחבר בהוצאה עצמית. להערות ותגובות gadieide@yahoo.com

מתנגדי שלמה (והיו כאלה, כמו שראינו בהפטרה לפרשת "חיי שרה" ובסיפור מרד אדוניה) פרצו בוודאי בצחוק עז ומלגלג, ואולי אף קראוהו שוטה וכינויו גנאי אחרים.

ותאמר האשה אשר בנה החי אל המלך כי נכמרו רחמיה על בנה ותאמר בי אדני תנו לה את הילוד החי והמת אל תמיתהו, וזאת אמרת גם לי גם לך לא יהיה גזרו (שם:כו).

אבל צוחק מי שצוחק אחרון. ההצגה של שלמה הצליחה מעל המצופה. שתי הנשים הללו, שחלקו קורת גג והיו אחיות לצרה, מגלות ניכור רב האחת כלפי השנייה, עקב הכעס שלאחת יש את מה לשנייה היה ואין. האם האמיתית מוכנה לוותר על ילדה, ובלבד שיישאר בחיים, ואילו האישה השקרנית אינה מגלה שום רחמים ורגש אימהי. יותר מכך; היא אומרת: "גם לי גם לך לא יהיה!". כלומר, לי כבר מת בן אחד, ומצידי ששלך ימות גם הוא. תגובתה של האם האמיתית צפויה למעשה, ואילו האם הרמאית כשלה בלשונה. שכן, היא יכולה לומר משהו שיישמע פחות כהודאה ברורה כל כך באשמה ובשקר. עם זאת נראה, שכל תגובה אחרת הייתה מראה עם מי הצדק, ודבריה רק מעידים על השפל הנורא שאליו התדרדרה. כל הנוכחים רואים את חוכמתו הרבה של שלמה, ומבינים שצדק. ההצעה לחתוך את התינוק נועדה רק להוכיח לעם את חוכמתו.

ויען המלך ויאמר תנו לה את הילוד החי והמת לא תמיתהו היא אמו. וישמעו כל ישראל את המשפט אשר שפט המלך ויראו מפני המלך כי ראו כי חכמת אלהים בקרבם לעשות משפט. ויהי המלך שלמה מלך על כל ישראל (מל"א ג:כז-כח, ד:א).

לאחר המשפט שלמה הוא מלך ללא מתנגדים.

מה הקשר העמוק לפרשה? ההפטרה משווה בין יוסף לשלמה. ראינו כיצד דיוק קל בדברי הצדדים מוציא את האמת לאור. גם בחלום פרעה יש לשים לב לכל מילה. תיאור החלומות מופיע פעמיים; פעם הכתוב מתאר מה חלם פרעה, ופעם פרעה מספר את חלומו. בין שני התיאורים ישנם הבדלים דקים, אולם יש להם משמעויות רבות. בזכות חוכמתו של יוסף והקשבתו לפרטים הקטנים ביותר (לדוגמה, בתהלים פא:ו מתואר: "עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמעי". המילה "שפת" היא מילה שהוסיף פרעה, והיא לא הופיעה בתיאור המקורי), הצליח יוסף לפענח היטב את החלום, לעומת החרטומים שנכשלו, ועל ידי כך עלה לגדולה והציל את מצרים.

ותקח את בני מאצלי ואמתך ישנה ותשכיבהו בחיקה ואת בנה המת השכיבה בחיקי. ואקם בבקר להניק את בני והנה מת ואתבונן אליו בבקר והנה לא היה בני אשר ילדתי (שם:ז-כא).

עד כאן טיעוני הצד האחד, והטענות חמורות. אותה אישה מאשימה את האישה השנייה בכך שלמעשה גרמה למותו של בנה (שכבה עליו ותוך כדי כך חנקה אותו), ולאחר מכן חטפה ממנה את בנה החי ושמה בחיקה את התינוק המת.

ותאמר האשה האחרת: לא כי בני החי ובגד המת, וזאת אמרת: לא כי בגד המת ובני החי, ותדברנה לפני המלך (שם:כב).

האישה השנייה אינה פונה כלל אל שלמה, אלא מתווכחת עם האישה הראשונה. האם שמתם לב להבדל בין טענות הנשים? לכאורה נראה ששתייהן טוענות אותו דבר בדיוק, ואין לנו אלא עדות של זו מול זו, מילה כנגד מילה. כיום, בדיקה גנטית הייתה מגלה את האמת, אולם אפשרות זו לא עמדה לפני שלמה. מול שלמה עומדות שתי נשים מהמעמד הנמוך ביותר, אולם עבורן אותו תינוק, הוא הדבר היחיד שעוד נותר להן בחייהן.

וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ זֹאת אִמְרַת זֶה בְּנֵי הַחַי וּבְנֵי הַמֵּת וְזֹאת אִמְרַת לֹא כִּי בְּגַד הַמֵּת וּבְנֵי הַחַי (שם:כג).

אבל שלמה הקשיב היטב לדבריהן, ושמע הבדל קטן. כל אחת הקדימה בדבריה את מה שחשוב לה יותר. האחת פתחה את טענותיה ב"בני החי", והשנייה פתחה את טענותיה ב"בגד המת". הבדל זה הספיק לשלמה, והוא ידע כבר עם מי הצדק. שלמה חזר על הטיעונים, גם כדי ללמדנו שהדין צריך לחזור במילותיו על טיעוני הצדדים ולהיווכח שאכן הבין אותם היטב. הוא ציפה גם שכולם יבינו מדיוק הדברים מהו הדין הנכון במשפט. מבחינתו הכול כבר היה ברור, אך איש מהנוכחים באולם לא הבחין בהבדל הדק בדברי הנשים, ולכן שלמה המלך היה צריך לערוך "הצגה" קטנה.

וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ קָחוּ לִי חֶרֶב וַיָּבֵאוּ הַחֶרֶב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ. וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גְּזְרוּ אֶת הַיֶּלֶד הַחַי לְשָׁנַיִם וְתָנוּ אֶת הַחֶצִי לְאֶחָת וְאֶת הַחֶצִי לְאֶחָת (שם:כד-כה).

שלמה מתאר את עצמו בחלום כנער קטן. מקובל לפרש שגילו היה צעיר מאוד כשהומלך.² נסו לדמיין את התדהמה בארמון, כאשר הציג שלמה את ההצעה לחתוך את התינוק ולחלק אותו לשניים.

2 סדר עולם רבא יד: "רבי נהוראי אומר משום רבי יהושע: מקץ ארבעים שנה לקץ ששאלו ישראל את המלוכה, היא שנה עשירית לשמואל הרואה, מיכן אתה מחשב שכן שנים עשרה שנה היה שלמה במלכו", וראו שם את דרך החישוב המדויקת.

דף שבועי

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

[הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף